

עיוני הפרשה

שיעורו השבועי של מורנו המשיגה שליט"א

עיונים

וגם כל ימות החורף שעסקו במלאכת המשכן שהתה שכינה בה, ומשם ניתנו כל המצות בקולי קולות ולפידים ביום קבלת עשרת הדברות, עד אחד בניסן שהוקם המשכן" עכ"ל. מבואר שקבלת התורה והמצוות בהר סיני נמשכה עד אחר שנאמר להם כל המצוות בפר' קדשים וכמ"ש בסוף חומש ויקרא (כז, לד) "אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני". וכוונת רש"י והמכילתא על לאו ד'לא תגנובו' האמור שם על ממון ונקט לשון יחיד כי מדבר כאן על גנב יחיד. כע"ז בחזקוני וז"ל "ומה שפרש"י כאן אוזן ששמעה בסיני כי לי בני ישראל עבדים, אנו למדין שפרשה זו נכללה בפרשת בהר כמו שפירשתי למעלה, שהרי כי לי בני ישראל עבדים לא נאמר עד לאחר מתן תורה".

ח. בספר 'מלאכת מחשבת' ועוד תירצו, שאכן כוונת המכילתא ללא תגנובו המדבר בגונב נפשות וזה שגנב וגרם שימכרוהו בית דין לעבד, או מוכר עצמו לעבד נחשב **גונב נפש עצמו** - שקיבל עליו אדון אחר מלבד אדון עולם אשר מלך. ובזה יתרוץ מה שהקשו האחרונים למה נרצע רק אחר שש ולא בתחילת גניבתו? אלא, שלא על עבירת גניבת ממון הקפידו עמו, אלא על שנמכר לעבד עולם ופורק מעליו עול מלכותו יתברך.

ט. בספר 'דרכי עזרי' (סנהדרין סימן קמ"ה) כתב לתרץ, ע"פ מש"כ רבינו בצלאל אשכנזי (סימן ל"ט) דעיקר הקפידיא בגונב נפשות משום "שמבדילו מבעליו, שהם **אביו ואמו** ואחיו ושאר קרוביו". מעתה גם גנב זה שנרצע לעבד עולם ומחליט להבדל מבעליו אביו ואמו וקרוביו ולחיות עם 'אהבתי את אשתי ואת בני העבדים, נחשב גונב נפש' מאחיו ושאר קרוביו עת"ד. ויש להוסיף על דבריו ע"פ ילקוט שמעוני (דברים ה, התל) "דבר אחר כבד את אביך ולא תגנובו, אם אינו עושה רצון אביו ואמו, כאלו הוא **גונב נפשות** לפני המקום" ולכן כשנבדל מהם נחשב גונב נפש.

י. בספר 'נחלת יעקב' [פראגר] תירץ, שאכן הכוונה לגונב נפשות. וזה הנרצע גם כן **שהיה יכול להוליד נפשות קדושות** מאשה בת ישראל ועכשיו נתחבר לשפחה ויוליד עבדים, הוא גם כן באותה בחינה של גונב נפשות.

יא. בספר 'אמרי שמאי' מיישב ע"פ הגמרא בב"ק (ק"ט). "אמר רבי יוחנן כל הגוזל את חבירו שוה פרוטה, כאילו **נוטל נשמתו** ממנו שנאמר 'כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח' ואומר 'ואכל קצירך ולחמך בניך ובנותיך' ואומר 'מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי בארצם' ואומר 'אל שאול ואל בית הדמים על אשר המית את הגבעונים' ומכולם למדנו שנטילת ממון נחשבת כנטילת נפש. וכן פסק הטור (חו"מ סי' שנט) "כל הגוזל את חבירו אפילו שוה פרוטה כאילו נוטל נפשו". וכן מציינו בברכות (סא:): 'יש לך אדם שממונו חביב עליו יותר מגופו'. והבן.

יב. טובי הלומדים רצו ליישב ע"פ הספורנו לעיל (כ"ג, ז) "לא תגנובו. בכלל גנבה, גנבת נפשות וגנבת ממון **וגנבת דעת הבריות**, אף על פי שעיקר האזהרה על גנבת נפשות, דבר הלמד מענינו". וכאן שאומר 'אהבתי את אשתי ואת בני' ונשאר עבד **'גונב דעת אשתו הראשונה שנשא'** [שהרי רק אם היה נשוי תחילה נותן לו שפחה כמ"ש רש"י ד"ה בגפן] ונחשב 'גונב נפשות'.

יג. בעל ה'משנת חיים' תירץ, לדייק לשון חז"ל 'אוזן שמעה בהר סיני לא תגנב' ולמה לא הענישו את העין, שהרי 'וכל העם רואים את הקולות'. אלא שהעין ראתה ש'לא תגנב' סומך ל'לא תנאף' המדבר בנפשות, אבל האוזן **שרק שמעה** 'לא תגנב' היה לה להבין שנכלל בזה גם גניבת ממון. כפתור ופרח.

יד. בספר 'ליקוטי יהודה' בפרשתו הביא בשם ה'אמרי אמת' זיע"א, שהכוונה לגונב ממון שהלך אחר עצת **היצר הרע שהוא גונב נפשות'** ומחטיא את האדם וכמו שדרשו חז"ל ע"ה"פ "אשר קרץ בדרך ויזנב" האמור בעמלק, שהיה גונב נפשות ישראל ומחטיאם.

טו. טובי המתמידים ציינו הרבה מדרשי חז"ל בהם מציינו **לאו ד'לא תגנובו' על ממון** ונציין חלקם א. תנא דבי אליהו רבה (פרק כו) "לא תגנובו קיימו השבטים שנאמר (שם מד) הן כסף אשר מצאנו בפי אמתחותינו השיבנו אליך מארץ כנען ואיך נגנוב מבית אדוניך כסף או זהב". ב. רש"י (שה"ש דה), "לא תשא כנגד לא תגנובו שהגונב סופו להישיבע לשקר". ג. מדרש רבה במדבר (יד, ו), "א"ר עזריה אמר לו הקב"ה ליוסף אתה שמרת מצות לא תנאף שהיא שביעית בדברות ולא נאפת באשת פוטיפר וגם שמרת מצות לא תגנובו שהיא שמינית בדברות שלא גנבת **ממונו** של פוטיפר". ד. בפסיקתא חדתא עה"פ 'נעשה אדם' - כנגד לא תגנובו **שגנב** אדם הראשון מן האילן ונטרד. ועוד הרבה.

ורצע אדניו את אזנו במרצע ועבדו לעולם (שמות כא, ו) פרש"י "ומה ראה אוזן להרצע מכל שאר אברים שבגוף? אמר ר' יוחנן בן זכאי: אוזן זאת ששמעה **על הר סיני לא תגנובו** והלך וגנב, תרצע". ומקורו במכילתא ובגמרא. וצ"ב טובא, שהרי 'לא תגנב' האמור בעשרת הדברות שנאמרו בהר סיני, מדבר על 'גונב נפשות' כמו שהוכיח רש"י שם (כ"ג, ז) "לא תגנב - בגונב נפשות הכתוב מדבר, לא תגנובו (קדשים יט, יא) בגונב ממון. או אינו אלא, זה בגונב ממון ולהלן בגונב נפשות, אמרת דבר הלמד מענינו, מה לא תרצה, לא תנאף מדבר בדבר שחייבין עליהם מיתת בית דין, אף לא תגנובו דבר שחייב עליו מיתת בית דין (סנהדרין פו, ז) עכ"ל. וכאן מדבר על גונב **ממון**. ויש ליישב בכמה אופנים.

א. הריב"א כתב וז"ל "לא גרסינן לא תגנובו, לפי שהוא מיירי בגונב נפשות שבמיתה ואינו נמכר, אלא **גרסינן לא תגנובו'** דמיירי בגונב ממון ואינו במיתה, אלא אם אין לו ונמכר בגנבתו" עכ"ל. וכן פי' חזקוני. וז"ל ה'משכיל לדוד' "נראה לי ברור **דטעות סופר יש בו** וצריך לומר **לא תגנובו**, שהרי לא תגנובו דעשרת הדברות בגונב נפשות מיירי, אלא לא תגנובו דבפרשת קדושים קאמר. ואף על גב דקאמר 'על הר סיני' הרי כל התורה כלה נאמרה מסיני. ותדע דיגיד עליו ריעו 'אוזן ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים' והרי הך קרא ליתיה כלל ב' דברות אלא בפרשת בהר סיני, אלא מוכח כדאמרן. ותדע עוד דבמכילתא לא נזכר הר סיני כלל אלא אוזן ששמעה סתם". ע"ע בטו"ט בספר 'נתיבי חיים' בפרשתו.

ב. עוד כתב שם "והר"א מפרש דגרסינן 'לא תגנובו' על פי הספרי. והא דקאמר רש"י 'אוזן ששמעה בסיני לא תגנובו שיש בו מיתה והלך וגנב תרצע' כי היה לו ליהזר מכל גניבה אפילו מגנבת ממון, **שממנה יבוא לגנבת נפשות** שיש בו מיתה ומאחר שלא נזהר ממנה ירצע" עכ"ל.

ג. ה'מזרחי' כתב וז"ל "יש לומר דהכי קאמר, און ששמעה בסיני 'לא תגנובו' בדרך **כללות**, שנכללה בו גם אזהרת 'לא תגנובו', דמיירי בממון, שהרי **כל התורה כלה נכללת בעשרת הדברות**, כמו שכתב רבינו סעדיה גאון" עכ"ל והובא ברש"י להלן (כד, יב). ע"ע 'אבן עזרא' (שמות כ"ג) "לא תגנובו - משמע גנבה - קחת ממון בסתר ויש גנב שהוא בן מות כמו גונב נפש מישראל" עכ"ל. דהיינו, היה לאוזן זו לא רק לשמוע, אלא להבין ולהשכיל! ועיין במסכת שבת (קד). "אמר רב חסדא כתב שבלוחות נקרא מבפנים ונקרא מבחוץ" והסביר בספר 'מדרש שמעוני' ללמדך שצריכים לקרוא את הדברות מבחוץ וגם להעמיק מה כתוב בפנים. והבן.

ד. ה'מושב זקנים' תירץ וז"ל "ואע"ג דלא תגנובו מדבר בגונב נפשות דוקא מדבר הלמד מענינו, ואותו גנב אינו נרצע, והיה לו להביא מלא תגנובו (ויקרא י"ט י"א) שכתוב בגונב ממון. וז"ל משום דכל **שם גניבה אחת היא** ולא דק בלישניה, ולישנא קלילא נקט".

ה. ה'חנוכת התורה' כתב וז"ל "ויש לומר על פי מה דאיתא במדרש על הפסוק וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר - מלמד שאמר כל הדברות בדיבור אחד מה **שאי אפשר לאוזן לשמוע** ולפה לדבר וכו' דבר אחר מלמד שכלל דיבור ודיבור אמר פרטי הדברים השייכים לאותו הדיבור. דרך משל בדיבור לא תרצה אמר נמי המלבין פני חבירו שהוא כעין רציחה דאזיל סומקא ואתי חיורא וכן כל כיוצא בזה. וכן בדיבור לא תגנובו אמר נמי גונב ממון וגונב דעת הבריות וכיוצא בו וכו' עיין שם. אם כן השתא יובן דברי רש"י ז"ל הנזכר לעיל "אוזן ששמעה על הר סיני לא תגנובו" אם כן כיון **ששמע**, על כרחך אי אפשר לומר כפשט הראשון של המדרש הנזכר לעיל על 'את כל הדברים האלה לאמר' שהרי הוא דבר שא"א לאוזן לשמוע. אלא על כרחך דהפשט השני הוא עיקר, שאמר פרטי הדברים של כל דיבור ודיבור. ואם כן שמע האוזן על הר סיני לא תגנובו על גניבת ממון גם כן והוא הלך וגנב, קיץך לכך תרצע".

ו. הט"ז (חו"מ סימן שמ"ח סק"ב) כתב וז"ל "יש לתרץ דע"כ לא דרשינן דקאי אנפשות אלא משום כפל דלא תגנובו, ואמרין בסנהדרין (פו) דדרשינן דבר הלמד מענינו ולא תגנובו קאי על נפשות כמו לא תרצה, נמצא כיון דע"כ אחד קאי על נפשות, אז מסתבר טפי לדרוש לא תגנובו על נפשות, אבל אי לא היה כתוב אלא לא תגנובו לחוד, היה לדרשו על ממון דמסתבר שקאי אממון, וע"כ **זה הגנב אי לא שמע אלא לא תגנובו, היה לו לדרשו על ממון**, ואי שמע גם 'לא תגנובו' כ"ש דהיה לו לדרוש אחד על ממון" עכ"ל הנפלא.

ז. בחומש 'מלאכת הקודש' כתב ע"פ רש"י (תענית כא:): וז"ל "אל מול ההר ההוא - משמע כל זמן שהוא בגדולתו, שהשכינה עליו... ואף על גב דהאי קרא בלוחות הראשונות כתיב? **לא נסתלקה שכינה עד לוחות האחרונות שניתנו ביום הכפורים**, להצטרפות לקבלת העלון במייל באופן קבוע נא לשלוח את המילה "צרף" למייל: m0533157838@gmail.com

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם (שמות כא, א)

ביאר הגר"א שבפסוק זה נרמזים כל דיני ההכרעות והמשפטים המפורשים בתורה שבע"פ כשיש ספק ממוני. ואלו הם: ואלה ה- **המוציא** מחבירו עליו הראיה **מ- מוחזק ש- שודא** דדיני **פ- פשרה ט- טענין י- יחלוקו מ-** היא מונח עד שיבא אליהו. ויש עוד פסק של **'כל דאליים גבר'** אך לדעת רוב הראשונים אין זה פסק ב"ד, אלא ב"ד מסתלקים ומניחים לפניהם עד שיגבר יד האחד, אך רבינו אשר [הרא"ש] כתב שזה פסק בית דין לתת למי שגובר בהבאת ראיות. ולכן ממשיך הפסוק 'אשר' – לרבינו אשר **'תשים לפניהם** – גם הפסק, לשים לפניהם את הממון וכל דאליים גבר, נכלל ונרמז כאן.

לברורי

מקבץ תשובות מהקוראים שליט"א

א. "מושבע ועומד מהר סיני" היכן מצינו שישארל נשבעו בסיני?

א. הגה"צ רבי חיים ר. שליט"א תירץ שהכוונה **לכריתת הברית** שנאמר "ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים האלה" (שמות כד, ו) וזה נחשב כשבועה. **ב.** הגאון אשכ"ז שליט"א כתב ע"פ הש"ך (יו"ד רלז, א) וז"ל "כתוב בתשובת מהר"מ בשם ריב"א דאם **הזכיר השם** בלשון לעז, אפילו לא הזכיר בתחילת דבריו לשם שבועה מועיל מטעם יד". וכאן אמרו 'כל אשר דבר ה' נעשה' והזכירו בקבלתם **שם השם בלשון הקודש** עאכ"ו. **ג.** הראוני בספר 'ושלל לא יחסר' שמיישב ע"פ המכילתא (ד) שאמרו **הן הן** על כל דיבור ונפסק בשו"ע י"ד (סימן רלז, ה) "האומר **פעמים** על דבר אחד אעשנו, או לא אעשנו, הוי **שבועה**". ואנכי לא ידעתי כוונתו, שכך הוא לשון המכילתא "וירד משה אל העם ויאמר אליהם - אמר להם: היו אומרין על לאו, לאו ועל הן, הן" ועוד שם "לאמר - שהיו אומרם על הן ועל לאו לאו, דברי רבי ישמעאל". מבואר שאמרו על לאו, **לאו** פעם אחת. ועל הן, **הן** פעם אחת. ובפרט למה שצייץ הש"ך שם, שכל הדין הזה באופן שהזכיר לשון שבועה קודם והפסיק בינתיים. ואולי אפשר לצרף אמירת 'נעשה' ואמירת 'הן' ונחשב שאמרו פעמיים. **ד.** הגאון רד"ר שליט"א הראה לחזו"א (ח"מ ליקוטים סימן ו) וז"ל "אלא נראה הא דהזכירו בגמ' [נדרים ח' א' שבועות כ"ב ב' מכות כ"ב א'] **מושבע** ועומד הוא, **לאו דווקא** אלא **מוזהר** ועומד הוא". **ה.** רבים ציינו לגמ' בשבועות (כט.) 'וכן מצינו **כשהשיבע משה** את ישראל'. אך יעוין שם ברש"י דמיידי בשנת הארבעים (דברים פרק כ"ט) ולא בהר סיני. ויש ליישב שמה שאמרו 'מושבע מהר סיני' – **הר סיני לאו דווקא**, אלא למעמד ההוא, שאז **נגמרה** קבלתם כמ"ש המהרש"א שם שאמירת 'נעשה ונשמע' הוה דיבור בעלמא ויכול לחזור בהם. וכן מצינו בפרשה 'אוזן שמעיה בהר סיני' כי לי בני ישראל עבדים' וזה לא נאמר בסיני כלל. ע"כ, הר סיני לאו דווקא.

ב. "גנאי לישראל שרק יתרו אמר ברוך", וקשה נוסח התפילה 'ונתנו ידידים... ברכות והודאות'.

א. ה'חמדת ש'י תירץ שצריך לתת **פסיק אחר תיבת ותשבחות**, שעד שם מדבר על הידידים שעברו בים. ומכאן ואילך הוא קטע חדש המתייחס אלינו. והוכיחו דבריו, דאל"כ למה נתן ו' החיבור בתיבת 'ותשבחות' והבן. ודפח"ח. **ב.** מרן זיע"א תירץ ש'ידידים' **הכוונה ליתרו** שנקרא 'רעו-אל' דהיינו ידיד. והעירו: ראשית, מהו ל' רבים 'ידידים'. ועוד העיר הרי"ח"א שליט"א שלעיל נאמר 'ידידים עברו ים' והכוונה לישראל וממשיך 'ונתנו ידידים' על יתרו. **ג.** והגה"צ רבי חיים ר. שליט"א ובנו תרצו, שגם **שירת הים נחשב ברכות'** שאמרו 'זה אלי ואנוהו... וארוממנהו' וכן 'ה' ימלך לעולם ועד' [פעם א' בתנ"ך שהמליכו לה]. וכוונת רבי פפייס באומרו 'גנאי' שלא אמרו שירה על יצא"מ רק על קרי"ס, עד שבא יתרו ואמר 'ברוך ה' אשר הציל אתכם מתחת יד **מצרים**'. ותלוי הדבר במח' המ"א והחת"ס אם יוצאים יד"ח זכירת יצא"מ בשירת הים או לא, והבן. **ד.** הרמ"י שליט"א תירץ, לדייק לשון הגמרא **'עד שבא יתרו** ואמר ברוך' משמע שאחר שבא, אמרו גם ישראל ברוך. ולכן כשבא יתרו הקריבו עולה ושלמים ואכלו לחם 'לפני האלקים'. ומה סיבה למסיבה זו? והרמב"ן כתב שזה סעודת ברית ליתרו שהתגייר, ולדברינו אפשר שזו **'סעודת ברכות והודאות** - לפני האלקים' ועיין 'משך חכמה' שהלחם שאכלו היה **'לחמי תודה'** וא"ש שאותם ידידים שעברו ים נתנו עתה ברכות והודאות. **ה.** הראוני בספר 'מתוקים מדבש' לבאר ש'ידידים' - הכוונה **לאנשי כנסת הגדולה** שתקנו לנו זמירות - פסוקי דזמרה. שירות- אז ישיר. תשבחות- ישתבח. ברכות- ברכות ק"ש ושמו"ע. הודאות- מודים. ועדיין צ"ב ששינה תואר ידידים מישראל לאנשי כנה"ג.

א. וכי ימכור איש את בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים (שמות כא, ז).

פירש בתרגום יונתן "אלהן בשנין דשמיטתא ובסימניא וביובלא ובמותת רבוניה ופורען כספא" - וצ"ע היכן מצינו בחז"ל שאמה עבריה יוצאת בשני שמיטה ומה כוונתו בזה?

ב. ומכה אביו ואמו מות יומת (שמות כא, טו)

בגמרא בחולין (יא): הקשו 'ודילמא לאו אביו הוא, אלא רוב בעילות אחר הבעל ואזלינו בתר רובא'. וצ"ע הלא "ממזר אינו חי יותר משלשים יום" כדאיתא בירושלמי (קידושין פ"ג ה"ב). אם כן היכי משכחת לה שיכה אביו ואמו ונסתפק עליו 'דלמא לאו אביו הוא'. הרי אם חי עד גיל עונשין, ע"כ לאו ממזר הוא? [אשמח לתשובות שיתפרסמו א"ה במדור **לברורי**, בטל' 0533157838 או במייל [m0533157838@gmail.com].

מוסר

בפרשתנו (פרק כא ז-יא) מבואר דין 'אמה עבריה' "כי ימכר איש את בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים: אם רעה בעיני אדניה אשר לא יעדה והפדה לעם נכרי, לא ימשל למכרה בבגדו בה: ואם לבנו ייעדנה כמשפט הבנות יעשה לה: אם אחרת יקח לו שארה כסותה וענתה לא יגרע: ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף".

האור החיים הקדוש מבאר פרשה זו בדרך רמז על גלות ישראל והצרות העוברות עלינו עד היום הזה וזה תורף דבריו **"כי ימכור איש"** - אין איש, אלא הקדוש ברוך הוא דכתיב (לעיל ט"ו ג) ה' איש מלחמה. **'את בתו לאמה'** - זו כנסת ישראל כמ"ש (שה"ש פ"ג) אז לא זה' מחבב לכנסת ישראל עד שקראה בתו. ומצינו שכינה הכתוב ענין הגלות בשם מכירה דכתיב (ש"א י"ב) וימכור אותם ביד'. **'לא תצא כצאת העבדים'** - לפי מה שקדם וצווה הכתוב על הקונה עבד עברי, שלא יעבוד אלא שש שנים. לזה קובל הכתוב בעד עם בני ישראל, למה נשתנה דינו מדין העבדים היוצאים בשש... ולמה נמכרנו בגלות המר הזה, זה לנו אלף ותרע"ב ואנחנו לא נושענו ותן לנו משפט עבד עברי הרשום בכתב. **'אם רעה בעיני אדוניה'** - וחזר הכתוב וטען אם רעה, פירוש אם עוונה במדרגת רשע שבשבילו נמכרה דכתיב (ישעי' נ') הן בעונותיכם נמכרתם וגו', **'אשר לו יעדה'** - פירוש כי הבת היקרה ישנה גם במדרגת כלה... אשר לו יעדה כי אותה יעד לכלה. וכתוב באל"ף 'אשר לא יעדה' פירוש הן עתה לא יעדה לצד מעשיה המכוערים, **'והפדה לעם נכרי'** - וטען הכתוב על זה 'והפדה'. פירוש כי לא יוכר לה בחינת הרע בעודה מכורה ובעוליה אדונים זרים כי הם ימנעו מעשות טוב וכיריחוה לעשות רעה בעיני אדוניה... ומעתה אינו מן הדין שימכרנה לעם נכרי על אשר תהיה רעה בעיניו כל זמן שהוא בוגד בה, פירוש כל זמן מכירתה, אלא על אשר עשתה בימי שלוותה כשלא היה עליה יד מושל נכרי. **'ואם לבנו ייעדנה'** - וחזר וטען, כי מצינו שהקדוש ברוך הוא קרא לישראל בנים בהכרזה לעיני העמים כולם וידעו כי ישראל הם אומה המיועדת בשם בן לה'. והן עתה אם עדיין אומה זו מיועדת לבחינת בנו, מן הראוי היה לפחות שלא תהיה גרועה מהאומות כאשר עינינו רואות רום מעלות האומות ויישובן, מה שאין כן ישראל. ומן הראוי לא תהיה גרועה מהם ודי לה השפלה זו שלא יהיה לישראל מדרגה גדולה מהם, והוא אומרו **'כמשפט הבנות'** - כי גם הם יקראו בנות, אלא שלא יתכנו במעלה זו ליקרות בתו של הקדוש ברוך הוא... **ואם אחרת יקח לו'** - לתת מדת טובו לאומות, כאשר עיני כל ישראל רואות הפלגת הטוב ביד לא מבני ישראל המה... לפחות **'שארה כסותה וענתה לא יגרע'** - שארה אלו מזונותיה כמאמר ר' יאשיה במכילתא, כסותה כמשמעו, ועונתה היא שיהיה עונה אותה בצד, וג' דברים אלו הם דברים המוכרחים ואין יכולה לחיות זולתם... **ואם שלש אלה לא יעשה לה, ויצאה חנם'** - פירוש הגם שלא יהיה בידם לא תורה ולא מצות ואפילו לא יכספו לדבר הגאולה והוא אומרו אין כסף, **כי יסוריה יספיקו לפדינה**".

ואחר שסבלנו כל הייסורים הצרות והגלויות מסיים האוה"ח [בפירוש ב] "לזה אמר הקדוש ברוך הוא הבטחה **"לא תצא כצאת העבדים"** - כי גאולת האומה הלז, לא תהיה כדרך אשר הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים, אלא בנסים מופלגים בפרסום בכל העולם" אמן ואמן.

זכות הפצת העלון וזיכוי הרבים
לעילוי נשמת
האישה הכשרה רחל בת שרה ז"ל
ת. נ. צ. ב. ה